

Марина В'ячеславівна БОРИСЛАВСЬКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
civil@univer.km.ua

УДК 347.627 (477)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ В УКРАЇНІ

Досліджується режим окремого проживання подружжя (сепарація) як нова правова категорія, введена Сімейним кодексом України. Охарактеризовані процесуальні особливості встановлення режиму окремого проживання подружжя. Встановлено, що справи про сепарацію можуть розглядатися в позовному (за позовом одного із подружжя) або в окремому провадженні (за спільною заявою подружжя). Зазначається, що процесуальне законодавство фактично не містить спеціальних норм про розгляд справ про режим окремого проживання подружжя, відсутні вимоги до змісту рішення суду з цієї категорії справ. Доводиться, що явною прогалиною законодавства є відсутність вимоги щодо встановлення в рішенні суду про сепарацію особистих немайнових та майнових прав дітей такого подружжя. Проведене дослідження дозволило спрогнозувати можливі шляхи вдосконалення законодавства про режим окремого проживання подружжя, зокрема про процесуальні особливості його встановлення. Обґрунтовуються перспективи договірного порядку встановлення сепарації.

Ключові слова: режим окремого проживання подружжя, сепарація, рішення суду про встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Кожна особа відповідно до національного законодавства (ст. 291 ЦК України, ст. 4 СК України) та міжнародних договорів (ст. 16 Загальної декларації прав людини, ст. 23 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права) має право на сім'ю. Зокрема гарантується рівність та дотримання прав людини при укладенні шлюбу, перебуванні в ньому, розірванні тощо. Будь-які питання, пов'язані з сімейними, в тому числі й шлюбними відносинами, особа вирішує самостійно, на власний розсуд та переконання, крім випадків, передбачених законом. Звичайно, законодавство в цьому відношенні повинно пропонувати суб'єктам сімейних правовідносин моделі поведінки, які б максимально могли відповідати їх інтересам, намірам, бажанням. Адже будь-яка норма права — це компроміс інтересів.

Прикладом до зазначеної сентенції можна назвати передбачений законодавством України інститут сепарації чи згідно з СК України — встановлення режиму окремого проживання подружжя. Компромісність цього

явища проявляється в тому, що цей режим може виступати як альтернатива розірванню шлюбу, деколи розглядається як процедура примирення при розірванні шлюбу.

Увага науковців до проблеми сепарації активізувалася після набрання чинності ЦПК України 2004 р., коли такий правовий інститут почав застосовуватися на практиці. Так, проблеми режиму окремого проживання подружжя досліджували Н. А. Аблятіпова, В. С. Гопанчук, В. Ю. Євко, П. Каспшик, Б. К. Левківський, Т. М. Лежнева, С. М. Лепех, М. О. Німак, З. В. Ромовська, В. М. Старчук, О. В. Старчук, В. І. Труба, Ю. С. Червоний, С. В. Черноп'ятов, М. Ясинок та інші. Проте жодного комплексного дослідження сепарації за законодавством України на сьогодні немає. Водночас аналіз правозастосовчої практики показує, що цей інститут невідповідно з'явився у вітчизняному законодавстві. Суди розглядають непоодинокі справи про встановлення та припинення сепарації. Проте правове регулювання режиму окремого проживання подружжя потребує удосконалення, врахування проблем, виявлених судовою практикою. А це потребує детального наукового дослідження цього питання.

Мета статті — дослідження особливостей встановлення режиму окремого проживання подружжя за законодавством України, прогалин та неузгодженостей у правовому регулюванні цього інституту, можливих шляхів їх подолання.

Поняття “режим окремого проживання подружжя” вперше було закріплене в українському законодавстві у зв'язку з прийняттям СК України. У юридичній літературі для позначення цього явища деколи вживають термін “сепарація” (від латин. слова *separatio* — розлучення, відокремлення, розділення). Сепарація відома праву багатьох країн Європи (Бельгія, Данія, Іспанія, Норвегія, Польща, Португалія, Фінляндія, Франція, Швейцарія), деяких країн Південної Америки, окремих штатів США.

Згідно зі ст. 119 СК України режим окремого проживання може бути застосовано в разі неможливості чи небажання дружини і (або) чоловіка проживати спільно. Основні правові наслідки сепарації — це блокування дії презумпцій, породжених шлюбом — презумпції спільної сумісної власності на майно, набутого у шлюбі, та презумпції батьківства.

Чинна редакція ч. 2 ст. 120 СК України закріплює імперативну норму, відповідно до якої у разі встановлення режиму окремого проживання:

1) майно, набуто в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набутим у шлюбі;

2) дитина, народжена дружиною після спливу десяти місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка.

Слід зупинитися на окремих процесуальних особливостях встановлення режиму окремого проживання подружжя. Сепарація не пов'язується з фактичним припиненням шлюбу. У зв'язку з цим, можлива ситуація неодноразового встановлення та припинення зазначеного режиму, що може ускладнити порядок визнання правового режиму майна, набутого за час такого шлюбу.

Крім того, законодавчо недостатньо чітко визначено підстави та порядок встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя. Так, підставами встановлення такого режиму визнається *неможливість чи небажання обох чи одного з подружжя* проживати спільно. Однак деякі науковці (О. М. Калітенко) вважають це оціночними категоріями, які не можуть бути

однозначно встановлені судом [1, с. 192; 2, с. 211]. Проте більш обґрунтованою вважаємо позицію З. В. Ромовської, згідно з якою суть кожної оціночної категорії якраз у тому й полягає, що виключає однакові, шаблонні підходи до всіх без винятку ситуацій [3, с. 236]. Суду надається можливість з'ясувати відносини подружжя, оцінюючи докази за своїм внутрішнім переконанням, яке формується шляхом дослідження наявних у справі доказів (ч. 1 ст. 212 ЦПК України). Відповідно суди, розглядаючи зовнішньо подібні справи, об'єктивно можуть винести та виносять неоднакові рішення.

Не можна й ототожнювати підстави встановлення сепарації — “неможливість” та “небажання”. Так, неможливість подружжя проживати спільно може бути викликана певними об'єктивними обставинами (тривалий від'їзд, відрядження, служба у військових формуваннях, позбавлення волі тощо). А небажання проживати спільно зазвичай свідчить про відсутність у подружжя прагнення до спільного проживання, коли воно є об'єктивно можливим, проте суперечить їх волі та бажанню [4, с. 119]. Це може бути пов'язане з втратою поваги одне до одного, непорозуміннями, негідною поведінкою одного з подружжя, непристосованістю молодого подружжя до самостійного життя тощо [5, с. 100].

Зазвичай у судовій практиці підставами встановлення режиму окремого проживання подружжя виступає зрада одного з подружжя; реальна загроза життю та (або) здоров'ю одного з подружжя (бійки, знущання); психологічний тиск на одного з подружжя чи їхніх дітей (перебування іншого з подружжя в секті, примушування ним інших членів сім'ї до цього); небезпека для дітей (знущання чи безвідповідальне ставлення до них, примушування їх до бродяжництва) та ін. [6, с. 112]. Зарубіжна судова практика також пов'язує застосування сепарації з наявністю таких обставин, як хвороба одного з подружжя (психічне захворювання, коли перебування з такою особою є небезпечним, або безпліддя), відмова одного з подружжя від співжиття, алкоголізм або наркоманія дружини чи чоловіка, велика різниця у віці подружжя та зумовлені цим розбіжності в поглядах, належність одного з подружжя до різних сект чи субкультур, інших причин, що призвели до розладу відносин між подружжям [7, с. 117].

Відповідно у спільній заяві подружжя або позовній заяві одного з них обов'язково повинні бути викладені ці чи інші обставини, якими обґрунтовуються вимоги заявників або позивача про встановлення режиму окремого проживання подружжя. Так, суддя, розглянувши матеріали цивільної справи за позовом одного з подружжя до іншого про встановлення режиму окремого проживання подружжя, залишив позовну заяву без руху, надавши позивачу п'ятиденний строк для усунення недоліків позовної заяви. Зокрема йшлося про необхідність викладення обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги та зазначення на докази, що підтверджують ці обставини [8].

Щодо порядку встановлення сепарації можна зазначити таке. Режим окремого проживання згідно зі ст. 119 СК України встановлюється у судовому порядку: за заявою обох з подружжя, або за позовом одного з них.

У юридичній літературі висловлюються пропозиції щодо прямого закріплення у ЦПК України переліку осіб, які можуть звернутися в суд з клопотанням про встановлення режиму окремого проживання подружжя. Зокрема В. М. Старчук та О. В. Старчук вважають, що такий перелік повинен бути виключним та включати лише подружжя або одного з них [5, с. 101]. Деякі науковці пропонують цей перелік розширити. Наприклад, ставиться

питання про те, чи може мати таке право опікун недієздатної особи, прокурор, інші особи. З цього приводу у правовій літературі існують різноманітні підходи. Так, М. М. Ясинок висловлює досить неоднозначну пропозицію, що справи щодо встановлення для подружжя режиму окремого проживання у частині захисту інтересів дітей повинні мати право порушувати в суді також органи опіки та піклування, органи місцевого самоврядування [9, с. 116]. Підставою для порушення такого провадження, на думку автора, може бути неправильна поведінка одного з батьків у сім'ї (зловживання спиртними напоями, наркоманія, жорстоке ставлення до дітей, іншого з подружжя, напружені стосунки, що виникли між подружжям). Зазначені звернення, як зазначає М. М. Ясинок, повинні розглядатися в позовному провадженні, де відповідачем мають бути обидві сторони [9, с. 116]. М. М. Ясинок у зв'язку з цим висловлює ще й інші пропозиції. З метою недопущення невиконання рішення суду щодо встановленого режиму окремого проживання, останнє повинно містити певні правила. Серед таких автор пропонує передбачити окремі заборони, зокрема: з'являтися до особи, з якою проживають діти, без згоди останньої; вимагати підтримувати подружні стосунки тощо [9, с. 116]. За ці чи інші порушення М. М. Ясинок вважає доцільним притягувати до адміністративної відповідальності [9, с. 116]. Також автор вважає, що подружжя не повинно мати права позиватися до суду з вимогою про розірвання шлюбу протягом трьох років з часу встановлення режиму окремого проживання подружжя [9, с. 116]. Вважаємо зазначені пропозиції неприйнятними. Якщо продовжити думку М. М. Ясинка, то можна дійти і до введення розлучення за клопотанням органу опіки та піклування. Для захисту прав дітей законодавством передбачені такі правові інститути, як позбавлення батьківських прав (ст. 164 СК України) та відібрання дітей від батьків без позбавлення їх батьківських прав (ст. 170 СК України). Що ж стосується повнолітніх дієздатних осіб (у т.ч. й подружжя), то вони володіють правом на особисту свободу. А пропозиції М. М. Ясинка спрямовані на порушення цього їх права. Вважаємо їх абсолютно неприйнятними.

Науковці звертають увагу на те, що у законодавстві існують явні суперечності у процесуальних аспектах застосування режиму окремого проживання подружжя [10, с. 44; 9]. Так, ст. 119 СК України встановлює, що до суду можуть подаватися заява подружжя або позов одного з них щодо розгляду питання про встановлення для подружжя режиму окремого проживання. Відповідно до ст. 234 ЦПК України справи про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя розглядаються судом у порядку окремого провадження. Щодо виду провадження, у якому розглядаються справи про сепарацію за позовом одного із подружжя, прямо не зазначається. Аналіз процесуального законодавства дозволяє зробити висновок, що дані справи (за позовом одного із подружжя) розглядаються у позовному провадженні.

Таким чином, особливістю цієї категорії справ слід визнати те, що законодавець передбачив можливість розгляду цього питання як у позовному, так і в окремому провадженні [9, с. 114]. М. М. Ясинок з цього робить висновок, що вказаною побудовою матеріального закону вперше запроваджено у цивільний процес залежність виду провадження, в якому розглядається справа, від спрямованості волі дружини та чоловіка, які перебувають у шлюбі, на встановлення сепарації: чи вони обоє бажають цього, чи лише один із них [9, с. 114].

Отже, режим окремого проживання встановлює суд у порядку окремого провадження, коли чоловік і жінка не можуть проживати разом і згодні щодо встановлення такого режиму. Так, подружжя подали заяву про встановлення режиму окремого проживання подружжя. Вимогу мотивували таким чином. Три роки одружені, від шлюбу мають дочку. Вже півтора року проживають окремо один від одного через суперечки та непорозуміння щодо єдиного сімейного бюджету, ведення спільного господарства. Однак мають намір на поновлення сімейних стосунків. Спори майнового характеру між подружжям і з приводу місця проживання та виховання доньки відсутні. Дослідивши матеріали справи та доводи сторін, суд заявлену вимогу задовольнив [11]. У цьому випадку сепарація встановлена з метою врятувати сім'ю.

Саме взаємна згода дружини і чоловіка на встановлення сепарації визначає правову природу вказаної категорії справ. Взаємна згода подружжя свідчить про відсутність між ними спору щодо встановлення зазначеного режиму, а отже, і необхідності розгляду справи у порядку позовного провадження [12, с. 134]. Воля обох з подружжя спрямована на бажання проживати окремо без розірвання шлюбу. У цьому випадку суд вирішує не спір про право, а питання про факт окремого проживання подружжя [9, с. 115]. Так, до суду надійшла заява подружжя про визнання окремого проживання подружжя та фактичного припинення подружніх відносин і встановлення режиму окремого проживання подружжя. В обґрунтування своїх вимог заявники послалися на те, що чотири роки проживають окремо, фактично припинили шлюбні відносини, розлад подружніх відносин має місце й у фінансовій сфері. Заявники просили юридично закріпити право кожного подружжя на особисту свободу та створення умов для особистих майнових та немайнових прав на підставі ст. ст. 119, 120 СК України. Усі питання щодо проживання, утримання та виховання спільної дитини між ними врегульовані. Тому подружжя просило встановити режим безстрокового окремого проживання. Суд заяву задовольнив [13].

У цивільному процесуальному законодавстві України відсутні будь-які норми, які розкривали б суть та особливості провадження з цієї категорії справ. Лише ч. 3 ст. 234 ЦПК України у переліку справ вказує, що в окремому провадженні можуть бути розглянуті справи про встановлення режиму окремого проживання подружжя.

Аналізуючи особливості провадження у таких справах, науковці відмічають, що ставлення до справ про встановлення сепарації як до нескладних є помилковим. Насправді справи цієї категорії є одними із найскладніших в окремому провадженні [9, с. 115].

У цивільному процесуальному законодавстві України також не визначено зміст рішення суду про встановлення режиму окремого проживання подружжя. До прикладу, згідно з ЦПК Польщі, при встановленні сепарації суд в обов'язковому порядку у своєму рішенні вказує про сепарацію партнерів по шлюбу; вину в розпаді спільного подружнього життя (окрім випадку, коли партнери по шлюбу звернулися із клопотанням не робити висновок про вину); особисті немайнові та майнові права батьків щодо спільної дитини та розмір грошових витрат на її утримання та виховання; спосіб користування спільним житлом; про поділ спільного майна (за умови, що виконання цієї умови не призведе до затягування процесу); про присудження одному з подружжя аліментів, якщо буде таке клопотання з його боку [5, с. 101].

Аналіз правозастосовчої практики щодо становлення та дії режиму сепарації повинен спрямовуватися на виявлення питань, що повинні обов'язково бути зазначені в рішенні суду та закріплення у ЦПК України відповідної норми. Зокрема потребують врегулювання відносини, пов'язані із захистом прав та інтересів дитини. Отже, в рішенні суду повинно бути зазначено про встановлення сепарації, а також особисті немайнові та майнові правовідносини подружжя та батьків і дітей на час сепарації з метою захисту їхніх прав та інтересів [5, с. 101].

Оцінюючи можливість задоволення звернення подружжя чи одного з них щодо сепарації, суд повинен встановити, чи не зашкодить таке рішення істотним інтересам спільних дітей цих осіб. Для подружжя, яке має дітей, за аналогією зі ст. 109 СК України, можна запропонувати передбачити укладення договору про місце проживання дітей, порядку їх виховання та утримання. Такий договір може подаватися до суду разом із спільною заявою подружжя про сепарацію. Слід визнати, що можливими є ситуації, коли є спільна згода подружжя про встановлення режиму окремого їх проживання, проте вони не можуть узгодити питання про дітей (місце їх проживання або яку участь у їх утриманні та вихованні братиме той з батьків, хто буде проживати окремо). У зв'язку з цим, вважаємо недоцільною пропозицію З. В. Ромовської, що суд за таких обставин повинен відкласти розгляд справи до досягнення згоди стосовно влаштування дітей тощо [14, с. 184]. Можливо, подружжя в такому випадку ніколи не зможе досягти згоди.

На сьогодні при встановленні сепарації договір щодо дітей, аналогічний передбаченому ст. 109 СК України, не є обов'язковим. Проте можна вважати, що за бажанням сторін він може бути вчинений та поданий до суду разом із заявою про сепарацію.

Як показує судова практика, в окремих випадках розгляд справ про встановлення режиму окремого проживання подружжя в окремому провадженні відбувається при відсутності заявників. Так, подружжя, яке подало заяву про встановлення сепарації, у судові засідання не з'явились; про день, час та місце розгляду справи були повідомлені належним чином; просять розглянути справу в їх відсутність. Дослідивши матеріали справи та доводи сторін, суд заявлені вимоги задовольнив [11]. Хоча у більшості випадків суди виносять заочні рішення про встановлення режиму окремого проживання подружжя, лише переконавшись у тому, що особи самі подавали заяву, це дійсно відповідає їх волі. Наприклад, коли заява подана особисто через канцелярію суду, заявники розписалися про це. Відповідно заочні рішення з цього приводу суди виносять вкрай рідко.

Слід також зазначити, що переважна більшість справ про сепарацію порушується за позовом одного з подружжя, інший з подружжя не згоден та відповідно справа розглядається *в позовному провадженні*.

У СК України та ЦК України відсутні спеціальні норми про встановлення режиму окремого проживання подружжя. Зокрема проблемним є питання про те, як необхідно встановлювати режим окремого проживання подружжя, якщо один із подружжя проти його встановлення. Відповідно це породжує найрізноманітніші трактування як у правовій літературі, так і суддями в процесі правозастосовчої діяльності.

Зокрема, не можна погодитись з позицією, що у позовній заяві про встановлення режиму окремого проживання може міститися вимога позивача щодо виселення зі свого житла другого з подружжя, який вселився у це житло у зв'язку з укладенням шлюбу [7, с. 119]. Ст. 120 СК України не передбачає

такого правового наслідку сепарації. А виселення можливе лише згідно з відповідними положеннями цивільного чи житлового законодавства. Наприклад, ч. 2 ст. 405 ЦК України передбачає, що член сім'ї власника житла втрачає право на користування цим житлом у разі відсутності члена сім'ї без поважних причин понад один рік, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом. У цьому випадку і за таких умов може відбутися виселення іншого з подружжя (невласника).

Суду при встановленні режиму окремого проживання подружжя необхідно враховувати інтереси спільних дітей. Тобто встановлення в судовому порядку режиму окремого проживання подружжя можливе за наявності дітей і вважається як альтернатива розлученню. Проте ініціатива у встановленні сепарації не може виходити від суду, тільки від подружжя (одного з них).

З метою застосування заходів примирення було б доречним закріпити положення про можливе (необов'язково, лише за бажанням подружжя чи хоча б одного з них) застосування у справах про розлучення як захід примирення встановлення режиму окремого проживання подружжя. Якщо протягом визначеного судом строку подружжя примириться та скасує режим окремого проживання, то провадження по справі про розірвання шлюбу має припинитися. Разом з тим у подальшому це рішення суду не може виступати як обставина, що перешкоджає повторному зверненню із такою ж заявою або з таким самим позовом до суду [10, с. 44–45].

Відповідно до ст. 123 ЦПК України відповідач має право на зустрічний позов. Зустрічний позов приймається до спільного розгляду із первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані та їх спільний розгляд є доцільним, зокрема коли вони виникають з одних правовідносин або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову (ч. 2 ст. 123 ЦПК України). Позови про розірвання шлюбу і про встановлення сепарації можуть бути зустрічними один щодо іншого.

В окремих випадках пред'явлення зустрічного позову про сепарацію може бути останнім шансом для врятування шлюбу. Який із зазначених позовів слід задовольнити, суд буде вирішувати із урахуванням відносин подружжя, глибини та тривалості конфлікту між ними, а також інтересів дітей, інших обставин [3, с. 237]. Також відповідно до ст. 111 СК України суд повинен вжити заходи щодо примирення. Загальновизнано, що ст. 111 СК України має декларативний характер, тому що не визначає, які саме заходи та у якому порядку може застосувати суд задля примирення подружжя [1, с. 186]. Подібного переліку (хоча б невиключного, приблизного) не містить і ЦПК України. Тому заходи примирення залежать від різних об'єктивних і суб'єктивних факторів. Зокрема З. В. Ромовська такими факторами називає психологічні знання та навички судді, його характер та душевний стан на момент розгляду справи, завантаженість судді іншими справами тощо. Заходом примирення за певних умов можна вважати й особисту розмову судді із дружиною і чоловіком окремо або з обома разом [15, с. 234]. У судовій практиці найбільш популярним заходом примирення є встановлення судом строку для примирення в межах 6 місяців. Він був передбачений у ст. 176 ЦПК України 1963 р., чинним законодавством прямо не встановлений. Використовується найімовірніше за звичкою як найбільш зрозумілий спосіб примирення. Наведемо приклад із судової практики. Так, до суду з позовом звернулася дружина, просить суд встановити режим окремого проживання подружжя. Під час розгляду справи було встановлено, що у

провадженні суду знаходиться цивільна справа за позовом цієї дружини до її чоловіка про розірвання шлюбу та про поділ сумісно нажитого майна. Суд прийняв рішення про встановлення сепарації [16]. Хоча ці позови і не є зустрічними (позивачами у всіх виступала дружина), за конкуренцією позовів суд прийняв правильне рішення, максимально спрямоване на збереження сім'ї.

Згідно з ч. 1 ст. 224 ЦПК України у разі неявки в судове засідання відповідача, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло повідомлення про причини неявки або якщо зазначені ним причини визнані неповажними, суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів, якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи. Так, до суду звернувся чоловік з позовом до дружини про встановлення режиму окремого проживання подружжя. Свої вимоги обґрунтовує тим, що відповідач залишила спільне житлове приміщення і з цього часу вони разом не проживають. Позивач у судовому засіданні позов підтримав та просив його задовольнити. Проте відповідач у судовому засіданні повторно не з'явилась, хоча про час розгляду справи була повідомлена судом належним чином, про причину неявки суд не повідомила. Відповідно до ст. 224 ЦПК України суд розглянув справу у відсутності відповідача, ухваливши заочне рішення на підставі наявних у справі доказів, оскільки позивач не заперечує проти такого вирішення справи. Позов був задоволений [17].

Суд має право відмовити в позові про сепарацію. Оскільки, відповідно до ст. 7 СК України, сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, а суд врегулює ці відносини між конкретними особами, які є позивачем та відповідачем, то відмова у позові про сепарацію може бути обґрунтована важкою хворобою відповідача, наявністю декількох дітей, іншими обставинами, які мають істотне значення. Якщо, наприклад, рятуючи дружину, чоловік зазнав каліцтва та став інвалідом, то, слід погодитись з тим, що вимагати у цій ситуації встановлення режиму окремого проживання було б несправедливо [14, с. 185].

С. Я. Фурса, Є. І. Фурса ставлять питання про те, що режим окремого проживання подружжя може бути запроваджений не лише за рішенням суду, але й за спільною згодою подружжя шляхом вчинення відповідного правочину. Пропонується письмова форма правочину з нотаріальним посвідченням [18, с. 11]. Така домовленість може містити значну кількість питань (умов), визначених подружжям (зокрема сплата аліментів на утримання дитини або виконання певного обов'язку). Проте чинне законодавство не передбачає можливості укладення між подружжям домовленості (договору) про сепарацію. Режим окремого проживання подружжя встановлюється виключно на підставі рішення суду.

Одним з найбільш спірних питань сепарації як у теоретичних дослідженнях, та і у практичному застосуванні судом цього правового інституту є визначення місця проживання подружжя, щодо яких встановлений режим окремого проживання. Тут можна простежити дві позиції.

Прихильники першої з них (М. М. Ясинок, Б. К. Левківський) вважають, що режим окремого проживання подружжя за своєю суттю передбачає наявність окремого житла (для іншої сторони) чи можливість його найму [9, с. 115; 19, с. 101]. Так, ці автори [9, с. 115–117; 19, с. 101] вважають, що при розгляді справи про встановлення режиму окремого проживання подружжя мають бути вирішені питання місця проживання кожного із подружжя, оскільки помилково, на нашу думку, припускають, що фізично роздільне (у відокремлених житлових

приміщеннях) проживання подружжя є елементом змісту режиму окремого проживання подружжя. Приєднуємося до позиції тих авторів (В. І. Труба, Т. М. Лежнева, С. В. Черноп'ятов), які вважають такий висновок хибним [4; 10]. Вочевидь, він є наслідком буквального тлумачення легальної назви цього інституту та неправильного усвідомлення його змісту за чинним законодавством України. Слід погодитися з В. І. Трубою, що подружжя може жити й під одним дахом, але щодо них може бути встановлено режим окремого проживання. Режим окремого проживання подружжя, на думку науковця, не означає фізичне перебування осіб, які є подружжям, у різних за адресою чи географією місцях [10]. Нерозуміння цього при конструюванні СК України призводить й до неправильного тлумачення норм ст.ст. 119, 120 СК України [1, с. 90–92, 192, 193]. Нагадаємо, що законом передбачено лише два наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя, і обов'язок чоловіка і дружина проживати окремо до них не належить. Проте мабуть, такий варіант режиму окремого проживання подружжя не буде повною мірою виконувати свої завдання.

Неможливість або небажання “спільного” проживання, на нашу думку, слід тлумачити не як неможливість або небажання проживати разом у одному житловому приміщенні, а як неможливість або небажання вести спільне сімейне життя, мати спільний побут і господарство. Хоча знову ж таки закон не зобов'язує подружжя у випадку сепарації утримуватися від спілкування, мати відособлений побут тощо.

Тому ми вважаємо, що питання про місце проживання чоловіка і дружини не повинне і не може бути предметом розгляду при вирішенні справи про встановлення режиму окремого проживання.

Слід зазначити, що в Україні судова практика з цієї категорії справ є незначною. Причиною цього є наявність низького рівня матеріального забезпечення основної маси населення, юридична необізнаність про режим окремого проживання подружжя не лише пересічних громадян, а й юристів. Слід згадати про чисельні прогалини та суперечності у правовому регулюванні сепарації. Усе зазначене свідчить про те, що СК та ЦПК України потребують удосконалення в частині особливостей режиму окремого проживання подружжя, його наслідків та процесуальних аспектів розгляду судом справ цієї категорії. Вищезазначене дозволяє окреслити основні напрями удосконалення матеріального та процесуального законодавства і цій сфері.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України [Текст] / за ред. Ю. С. Червоного. — К. : Істина, 2003. — 215 с.
2. Сімейне право України [Текст] : підруч. / за ред. Ю. С. Червоного. — К. : Істина, 2004. — 464 с.
3. Ромовська, З. В. Українське сімейне право [Текст] : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Зорислава Ромовська. — К. : Правова єдність, 2009. — 500 с.
4. Лежнева, Т. М. Поняття та зміст режиму окремого проживання подружжя [Текст] / Т. М. Лежнева, С. В. Черноп'ятов // Право і суспільство. — 2010. — № 6. — С. 117–121.
5. Старчук, В. М. Процесуально-правова природа режиму окремого проживання подружжя в Україні та Польщі: порівняльно-правові аспекти [Текст] / В. М. Старчук, О. В. Старчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. — 2013. — № 6–1. — Том 2. — С. 99–102.

6. *Лепех, С.* Інститут сепарації: проблеми застосування [Текст] / С. Лепех // *Право України*. — 2003. — № 3. — С. 128–131.
7. *Аблятіпова, Н. А.* Сепарація як крок до розірвання шлюбу [Текст] / Н. А. Аблятіпова // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. — 2008. — № 3. — С. 114–121.
8. Ухвала Амвросіївського районного суду Донецької області від 25.09.2012 р. у справі № 0502/3121/2012 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення режиму окремого проживання подружжя [Електронний ресурс] Єдиний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26143514>.
9. *Ясинок, М.* Режим окремого проживання подружжя — новий вид справ у окремому провадженні [Текст] / М. Ясинок // *Право України*. — 2008. — № 5. — С. 114–117.
10. *Труба, В. І.* Проблеми правового регулювання та перспективи розвитку встановлення режиму окремого проживання подружжя [Текст] / В. І. Труба // *Вісник Одеського національного університету. Сер. “Правознавство”*. — 2008. — № 10. — С. 40–46.
11. Рішення Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 10.12.2012 р. у справі № 1118/8664/12 2-о/1118/257/12 за заявою ОСОБА_1 та ОСОБА_2 про встановлення режиму окремого проживання подружжя [Електронний ресурс] Єдиний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27933746>.
12. *Німак, М.* Процесуально-правова природа справ, що виникають із шлюбних правовідносин [Текст] / М. Німак // *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. — 2009. — Вип. 49. — С. 130–139.
13. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 20.04.2011 р. у справі № 2о-47/11 за заявою ОСОБА_1 та ОСОБА_2 про встановлення режиму окремого проживання подружжя [Електронний ресурс] Єдиний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15598897>.
14. *Ромовська, З. В.* Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст] / З. В. Ромовська. — 3-тє вид. — К. : Правова єдність, 2009. — 432 с.
15. *Ромовська, З. В.* Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар [Текст] / З. В. Ромовська. — К. : Ін Юре, 2003. — 532 с.
16. Рішення Нахімовського районного суду м. Севастополя від 06.09.2012 р. у справі № 2704/5492/12 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення режиму окремого проживання подружжя [Електронний ресурс] Єдиний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25911929>.
17. Заочне рішення Печерського районного суду м. Києва від 28.09.2012 р. у справі № 2-2374/12 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення режиму окремого проживання [Електронний ресурс] Єдиний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26246337>.
18. *Фурса, Е.* Новеллы совместного проживания [Текст] / Евгений Фурса, Светлана Фурса // *Юридическая практика*. — 2003. — № 41 (303). — 14 октября. — С. 11.
19. *Левківський, Б. К.* Режим окремого проживання подружжя [Текст] / Б. К. Левківський // *Бюлетень Міністерства юстиції України*. — 2003. — № 12. — С. 97–101.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 14 від 22 травня 2015 року)*

Надійшла до редакції 01.06.2015

Бориславская М. В. Отдельные проблемы применения режима отдельного проживания супругов в Украине

Исследуется режим отдельного проживания супругов (сепарация) как новая правовая категория, введенная Семейным кодексом Украины. Охарактеризованы процессуальные особенности установления режима отдельного проживания супругов. Установлено, что дела о сепарации могут рассматриваться в исковом производстве (по иску одного из супругов) или в отдельном (по совместному заявлению супругов). Отмечается, что процессуальное законодательство фактически не содержит специальных норм о рассмотрении дел о режиме раздельного проживания супругов, отсутствуют требования к содержанию решения суда по данной категории дел. Доказывается, что явным пробелом законодательства видится отсутствие требования по установлению в решении суда о сепарации личных неимущественных и имущественных прав детей таких супругов. Проведенное исследование позволило спрогнозировать возможные пути совершенствования законодательства о режиме раздельного проживания супругов, в частности о процессуальных особенностях его установления. Обосновываются перспективы договорного порядка установления сепарации.

Ключевые слова: режим отдельного проживания супругов, сепарация, решение суда об установлении режима отдельного проживания супругов.

Boryslavska, M. V. Some Problems of Application of Separate Spousal Habitation Regime in Ukraine

We study the mode of separate habitation of spouses (separation) as a new legal category, introduced by the Family Code of Ukraine. Procedural features of a regime of separate habitation of spouses are characterized. It was found that the case of separation can be considered in suit proceedings (at the suit of one of the spouses) or in separate production (at the joint request of spouses). It is noted that procedural law does not actually contain any special rules on the cases on the regime of separation of spouses, there are no requirements for the content of the court decision on this category of cases. It is proved that there is a gap in legislation which lacks requirements to protect moral and economic rights of children in court when spouses decide to live separately. This study has allowed to predict the possible ways of improving the legislation on the regime of separation of spouses, in particular procedural peculiarities of its establishment. Prospects for contractual order of separation are grounded.

Keywords: separate spousal habitation regime, separation, court's decision on the establishment of separate spousal habitation regime.

